

ZACHOWANIA AGRESYWNE

Referat opracowany przez Annę Butryn

Zachowania agresywne dorastającej młodzieży, wybryki chuligańskie w szkole i poza nią są zjawiskiem nasilającym się.

W ostatnich latach zauważa się, iż przejawy agresji przybierają coraz bardziej drastyczne formy, przy czym obniża się znacznie wiek sprawców. Gwałtownie wzrasta liczba dzieci niedostosowanych społecznie. Narastająca agresywność młodzieży objawiająca się brutalnymi czynami i znęcaniem się, obecność tego zjawiska w szkołach spowodowała, iż rozpoczęto poszukiwać adekwatnych i efektywnych rozwiązań które złagodzą skutki destruktywnych zachowań. Nierzadko jesteśmy bezradni wobec przemocy. Przeciwdziałanie agresji uczniowskiej jest trudne, lecz nie można rezygnować z podejmowania wysiłków w rozwiązywaniu problemów z nią związanych. Niezbędne jest więc aby poważnie traktować najmniejsze symptomy tego zjawiska, właściwie reagować na przemoc, radzić sobie z nią oraz pomagać zarówno ofiarom jak i sprawcom.

1.1 Agresja i jej geneza.

Zdefiniowanie terminu „agresja” jest zadaniem dość złożonym. Większość psychologów przez agresję rozumie każde zamierzone działanie - w formie otwartej czy symbolicznej - mające na celu wyrządzenie komuś lub czemuś szkody straty, bólu fizycznego lub cierpienia moralnego. Agresja interpersonalna jest zatem aktem odnoszącym się do zachowań międzyludzkich intencjonalnie organizowanym w celu wyrządzenia szkody jednostce lub grupie społecznej, jest umyślnym działaniem na szkodę jednostki, którego nie da się społecznie usprawiedliwić

Różne typy i przejawy agresji rozróżnia się za pomocą różnych kryteriów,

istnieje wiele definicji agresji, co stanowi argument za uznaniem tego zjawiska jako wysoce skomplikowane (Piekarska 1983). Agresja w sensie ogólnym wyraża się często w formie złożonych zachowań napastliwych i przybiera postać bójek, zastraszania kogoś, niesprawiedliwego traktowania. Pośrednie zachowania napastliwe występują zazwyczaj jako dokuczanie, przeszkadzanie, polegają także na niszczeniu lub uszkodzeniu rzeczy stanowiących własność osoby będącej przedmiotem agresji.

Harre i Lamb (1983) podkreślają, że chociaż w literaturze psychologicznej jest ponad 250 różnych definicji agresji, prawie powszechnie akcentowane są dwa jej zasadnicze elementy: negatywne skutki dla ofiary i intencjonalność zachowania agresywnego.

Z agresją często utożsamia się przemoc, uwzględniając przy jej definiowaniu trzy podstawowe kryteria: rodzaj zachowania intencje i skutki (Pospiszył 1994). Istnieje również wiele definicji przemocy, ogólnie pod pojęciem przemocy rozumie się zamierzone i celowe zachowania zmierzające do szkodenia innym, ewentualnie przybierające destrukcyjny lub awersyjny charakter (Surzykiewicz 2000).

Przemoc to zachowanie agresywne i jednocześnie destruktywne w stosunku do innej osoby lub grupy osób. Początkowo za przemoc uważano nadużycie siły. Obecnie przyjmuje się, że przemoc to takie zachowania jednostki lub grupy, w wyniku których inne osoby ponoszą uszczerbek na ciele lub w zakresie funkcji psychicznych (Fromm 1971).

W odróżnieniu do agresji, której przypisuje się często charakter reaktywny, przemoc określana jest jako intencjonalne użycie przewagi, siły, które narusza porządek moralny.

Wśród psychologów brak jest zgodności co do teorii wyjaśniającej genezę pojęcia agresji. Nie ma tylko jednej teorii, różnice w rozumieniu agresji dotyczą jej genezy.

Ch. N. Cofer i M.H.Apley (Grochulska 1993) przedstawiają cztery koncepcje agresji:

- a) agresja jako instynkt - Twórcy tej koncepcji uważają agresję za wrodzoną właściwość organizmu, przejawiającą się w występowaniu stanu napięcia emocjonalnego pobudzającego do działania. Takim działaniem może być zachowanie agresywne.
- b) Agresja jako reakcja na frustrację - Według tej teorii powodem frustracji jest blokada potrzeb. J.Dollard uważa (Frączek 1973) że każda frustracja prowadzi do jednej z form agresji.
- c) Agresja jako nabyty popęd - twórcy tej koncepcji wskazują na rolę gniewu, którego częstą konsekwencją jest zachowanie agresywne. Uważają że agresja wystąpi wtedy gdy będzie najsilniej wyuczoną reakcją na gniew.
- d) Agresja jako zachowanie wyuczone przez wzmocnienie - Nawyki agresywnego zachowania wytwarzają się i utrwalają na bazie procesu uczenia się.

Nagradzane reakcje agresywności utrwalają się, a karane ulegają zahamowaniu i wygasają (Skorny 1968). Czynniki sprzyjającymi agresji mogą być wzory agresywnego zachowania się występujące w otoczeniu, akceptacja agresywnego zachowania przez członków grupy, anonimowość członków w grupie. Do agresji mogą także prowadzić emocje, które są połączone z bodźcami związanymi z agresją. W procesie kształtowania się agresji u młodzieży można wskazać zarówno na źródła agresywnych wzorów w najbliższym otoczeniu, jak i na mechanizmy ich nabywania.

1.2. Przyczyny agresji i przemocy u uczniów.

Pierwsza grupa zjawisk dotyczy agresji nauczycieli wobec młodzieży i obejmuje takie przejawy jak; krzywdzenie fizyczne, agresja słowna w postaci wulgarnych słów, wymyślania, krytykowania, ośmieszania.

Niektórzy nauczyciele dyskwalifikują uczniów i udowadniają im iż są bezwartościowi. W szkołach łamane są podstawowe prawa ucznia np.: do szacunku, do swobodnego wypowiedzania się, do wypoczynku podczas przerw, do rozwoju zainteresowań i uzdolnień.

Jedną z przyczyn agresji uczniowskiej może być niska samoocena. Niezadowolenie z siebie jest powodem arogancji, poczucia niższości, samotności, niechęci do siebie i innych oraz skłonności do zachowań agresywnych.

Kolejnym aspektem zachowań agresywnych jest w środowisku szkolnym przemoc uczniów wobec uczniów, najbardziej złożona i trudna do przeniknięcia.

W polskiej szkole zaczyna się tworzyć „alternatywne społeczeństwo” ze specyficzną hierarchią i kodeksem obyczajowym. Wkraczają tu drastyczne sposoby zachowań zwane "drugim życiem", które dotychczas znane było jedynie jako zjawisko charakterystyczne dla zakładów karnych.

Powstawaniu agresji sprzyja brak umiejętności wartościowego spędzania czasu wolnego, a szczególnie wzorce agresywnych zachowań czerpane z mediów i gier komputerowych. Uczestnicy gier są angażowani w scenki wymagające użycia agresji, przemocy i brutalnych rozwiązań za co są nagradzani bo odnoszą sukces i zwycięstwo. Te wirtualne doświadczenia przenoszą do życia rzeczywistego i próbują odnosić sukcesy do których prowadzą cierpienia ofiar-kolegów. Wzorce brutalizmu, agresji, gwałtu

i erotyki młodzież czerpie z mediów, zjawiska te wyzwala ją u młodych widzów chęć wyżycia się, zaprezentowania swej przewagi, siły fizycznej-upodobnienia się do medialnych „idoli” dzięki czemu staną się popularni.

Przyczyny agresji uczniów mogą także tkwić we współczesnej rodzinie. Kryzys rodziny, rozwody, bardzo zła sytuacja materialna lub zapracowanie

rodziców, pogoń za pieniądzem, bezrobocie, patologie - te czynniki wyzwalają i potęgują agresję. Znaczącym czynnikiem który powoduje agresję u młodzieży jest brak kontaktu i porozumienia z rodzicami.

Bywa także, iż uczniowie uczą się zachowań agresywnych od rodziców którzy własnym przykładem wskazują na użycie siły jako jedyną formę rozwiązywania wszelkich konfliktów. Szkodliwe jest stosowanie wyłącznie kar jako środków wychowawczych szczególnie fizycznych - powodują one reakcję opartą na zasadzie „przemoc rodzi przemoc”.

Wpływ na poziom agresji u młodzieży ma także szkoła. Obok rodziny szkoła jest głównym środowiskiem, gdzie dokonuje się socjalizacja i wychowanie dziecka. Jako instytucja wychowująca i kształcąca młode pokolenie zapoznaje ucznia z pracą, uczy odpowiedzialności i nawiązywania kontaktów interpersonalnych. W wielu przypadkach nauka we współczesnej szkole przestaje być powodem satysfakcji a staje się coraz częściej źródłem ogromnej frustracji. Szkolne porażki rodzą poczucie upokorzenia. Szkoła dysfunkcyjna sprzyja powstawaniu i nasilaniu się agresji. Wadliwe funkcjonowanie młodzieży w środowisku szkolnym może być spowodowane czynnikami poza szkolnymi, w wielu jednak przypadkach główna przyczyna tkwi w nieprawidłowym funkcjonowaniu szkoły jako instytucji edukacyjnej.

A. Gurycka wśród najczęstszych nieprawidłowości w funkcjonowaniu szkoły wymienia:

- warunki i organizację nauczania, przeludnienie zespołów klasowych, zmianowość;
- nieprzestrzeganie praw ucznia;
- brak indywidualnego traktowania uczniów;
- słabe przygotowanie psychologiczno pedagogiczne kadry;
- nieprawidłowe relacje z uczniami.

Szczególnie trudną sytuację w szkole mają uczniowie zagubieni, niepewni siebie, nie umiejący nawiązać satysfakcjonujących kontaktów z rówieśnikami. Zajmowanie niskiej pozycji w klasie, brak zaspokajania podstawowych potrzeb to

czynniki generujące takie zachowania jednostek, które poprzez narastanie prowadzą do patologii uczniowskich-agresji, alkoholizmu, narkotyzowania się.

Przyczyny zachowań agresywnych bardzo często mają swe źródło w negatywnym wpływie nieformalnych grup rówieśniczych. Młodzież skupiona w nich spędza swój wolny czas, stosując różne formy wykazywania swej odrębności wobec reszty społeczeństwa. Uczniowie, którzy nie znajdują satysfakcji i uznania w szkole oraz wsparcia w domu, szukają akceptacji w takich właśnie grupach, które zwykle nie reprezentują pozytywnych wartości.

1.3. Rodzaje i skutki zachowań agresywnych występujące wśród młodzieży szkolnej.

Zachowania agresywne można podzielić ze względu na formę ich występowania:

- a) fizyczną- jako atak na inną osobę z udziałem narzędzi lub części ciała
- b) słowną - przy udziale bodźców werbalnych
- c) czynną - szkodliwe działania
- d) bierną - powstrzymywanie się od określonych działań, powodując tym samym szkodliwe konsekwencje dla osoby będącej przedmiotem agresji.

Skórny (1968) w swoich badaniach wyróżnia zachowania agresywne w formie agresji fizycznej lub słownej, bezpośredniej (bicie, duszenie, gryzienie, szamotanie, wyśmiewanie, cieszenie się z cudzego nieszczęścia, przeklinanie itp.) oraz pośredniej (zmierzanie okreśną drogą do wyrządzenia innym szkody przez donosicielstwo, skarżenie szukanie silnych sprzymierzeńców. Przy agresji pośredniej agresor pozostaje anonimowy.

Do najczęściej zauważanych przejawów agresji fizycznej wśród uczniów zalicza się: pobicia, i bójki, straszenie, odbieranie siłą, niszczenie cudzych rzeczy, niszczenie sprzętu szkolnego, zachęcanie do bicia, wymuszenia, bicie młodszych kolegów.

Agresja słowna uczniów wyraża się w: groźeniu pobiciem, napastliwych

wypowiedziach - ataku słownym, straszeniu, odpędzaniu, groźbach. przezywaniu, przekleństwach, ordynarnych odzywkach, wyśmiewaniu się, kłótniach, grożeniu.

Agresja wśród młodzieży na terenie szkoły przejawia się również w postaci aktywności grupowej. A.Fraćzek (1997), powołując się na norweskiego specjalistę od spraw profilaktyki młodzieży D.Olweusa, zwraca uwagę na dwa ważne aspekty tej agresji. Po pierwsze napastowanie fizyczne w formie bicia lub innych dokuczliwości podejmowane jest intencjonalnie przez zorganizowaną grupę wobec kolegów z bliskiego otoczenia, z tej samej lub młodszej klasy. Po drugie - relacje między grupą agresorów a grupą ofiar są asymetryczne w zakresie możliwości użycia siły. Ofiary agresji nie są w stanie skutecznie przeciwdziałać, przeciwstawić się złemu traktowaniu przez agresorów. Grupowa forma agresji zwana często przemocą zaczyna stanowić coraz poważniejszy problem w praktyce pedagogicznej szkoły.

Głównymi ofiarami przemocy w szkole są uczniowie klas najmłodszych Często są im zabierane pieniądze, - siłą, szantażem, lub „w zamian za ochronę przed biciem”. Padają ofiarami bicia, znęcania się psychicznego, odbierania osobistych przedmiotów, niszczenia rzeczy.

Istnieje prawdopodobieństwo, że w klasie szkolnej znajduje się, kilku agresorów i kilka ofiar. W sensie dosłownym z sytuacją przemocy zorganizowanej mamy do czynienia, gdy osoba słabsza (ofiara) wystawiana jest przez dłuższy czas na negatywne działania grupy osób silniejszych (agresorów).

Te negatywne oddziaływania to dokuczanie, bicie, przezywanie, wyszydzanie, zabieranie pieniędzy i przedmiotów, niszczenie rzeczy. Występują także bardziej zakamuflowane formy przemocy pośredniej, częściej stosowane przez dziewczęta niż chłopców. Należą do nich oszczerstwa, intrygi, wykluczanie z grupy, naznaczanie i izolowanie.

Brak reakcji ze strony nauczycieli na występujące w ich obecności akty agresji, ignorowanie skarg pokrzywdzonych - ofiar agresji, jak również informacji o przemocy wywołują poczucie bezkarności i sprzyjają szerzeniu się

agresywności wśród młodzieży oraz zaburzeń osobowościowych agresora i jego ofiary. Przeciwdziałanie agresji uczniowskiej jest bardzo trudne i nie zawsze kończy się sukcesem, efekty pracy nauczycielskiej bywają nieraz odległe w czasie lub zachodzą w psychice młodzieży i pozostają niezauważone.

Psychologowie uważają, że u ofiary przeżywającej często głębokie uczucie poniżenia i upokorzenia, strachu, wstydu, oraz dezorientacji dochodzi po pewnym czasie do obniżenia poczucia własnej wartości oraz samooceny, do izolacji społecznej, a nawet do tendencji autodestrukcyjnych. U agresora zaś po okresie bezkarnego stosowania przemocy utrwali się niewłaściwy wzorzec zachowania, obniży poczucie odpowiedzialności za własne działania. Zacznie on czerpać poczucie mocy z poniżania innych i zadawania im bólu .

1.4. Profilaktyka zachowań agresywnych.

Uczeń ma fundamentalne prawo demokratyczne, aby czuł się bezpiecznie w szkole, i nie był poddawany dręczeniu i poniżaniu.

Zapobieganie agresji i przemocy wśród uczniów jest problemem złożonym wymagającym zaangażowania i oddziaływania w długim okresie czasu. Zgodnie z przepisami oświatowymi wszystkie szkoły w Polsce mają obowiązek zapobiegania szerzeniu się agresji wśród dzieci i młodzieży. Nauczyciele i wychowawcy stając przed tym niezwykle trudnym zadaniem muszą wykazać się znajomością wiedzy z zakresu psychologii, pedagogiki, socjologii oraz umiejętnością zastosowania jej w praktyce edukacyjnej. Zapobieganie agresji przeciwdziałanie, zwalczanie jej przejawów, jak też usuwanie skutków wśród uczniów to działania które należy włączyć do szkolnych programów profilaktyczno - wychowawczych.

Stan bezpieczeństwa w szkołach niestety nie jest zadowalający, aby zmienić oblicze polskiej szkoły należy zmienić jej model funkcjonowania i zastąpić modelem opartym na zasadach psychologii humanistycznej. Podstawy teoretyczne tej koncepcji stworzyli C. Rogers, A Maslow oraz E.L.Shostrom

główne założenia tej koncepcji należałoby zastosować w pracy dydaktyczno-wychowawczej .

Autorzy koncepcji proponują aby:

- proces nauczania i wychowania oprzeć na podmiotowym traktowaniu ucznia zaspakajając jego potrzeby rozwijać zainteresowania, przekazać mu odpowiedzialność za własny rozwój, ale nie pozbawiać wsparcia, okazać mu zaufanie oraz wiarę w jego możliwości;
- wykształcić w nauczycielach przekonanie, że bycie dobrym nauczycielem wiąże się z umiejętnością „używania siebie” jako instrumentu oddziaływania na uczniów;
- prezentowanie postawy autentyczności, empatii i akceptacji w relacjach z uczniami oraz motywacji do ciągłego doskonalenia osobowości;

Na prawdziwy sukces w zapobieganiu szerzenia się agresji wśród uczniów, a nawet jej przeciwdziałaniu można liczyć dopiero wówczas gdy wszyscy nauczyciele danej szkoły zaakceptują proponowane kierunki, twórczo je rozwijając i połączą swe wysiłki w codziennej pracy. W proces przeciwdziałania agresji należy zaangażować całą społeczność szkolną, nie tylko nauczycieli ale także uczniów wraz z rodzicami, pedagoga oraz innych pracowników szkoły. Podstawowe zasady które należy stosować w przeciwdziałaniu negatywnym zjawiskom to w szczególności;

- środowisko szkolne, a także domowe musi charakteryzować się pozytywnym zainteresowaniem i zaangażowaniem ze strony dorosłych;
- granice nieakceptowanego zachowania muszą być jasno określone;
- w przypadku przekraczania tych granic należy stosować sankcje, które nie są oparte na sile fizycznej i wrogim zachowaniu. Zasady te wymagają pewnego stopnia nadzoru nad czynnościami uczniów w szkole i poza szkołą. Dorośli, zarówno w szkole jak i w domu powinni być autorytetem.

D. Olweus (1996) opracował program profilaktyki który warto twórczo rozwijać oraz stosować w praktyce. Głównym celem tego programu jest ograniczenie lub całkowite wyeliminowanie różnych form przemocy w szkole.

BIBLIOGRAFIA:

1. Danilewska J. (2002) Agresja u dzieci. Warszawa. WSiP
2. Frączek A. Agresja i przemoc wśród młodzieży."Remedium"1997 nr 11
3. Frączek A. Problemy psychologicznej teorii agresji "Psychologia wychowawcza" 1973 nr 3 s.284 - 296
4. Godlewski M. red: (1978). Warszawa. PWN s.60
5. Gurycka A.(1990) Błąd w wychowaniu. Warszawa. WSiP
6. Grochulska J. (1993) Agresja u dzieci. Warszawa
7. Harre R., Lamb R. (1983) The encyclopedic dictionary of psychology.Oxford Basil Blackwell.
8. Kamiński A. (1970) Metoda, technika, procedura badawcza w pedagogice empirycznej ."Studia Pedagogiczne"s.37
9. Olweus D. (1996) Mobbing- fala przemocy w szkole. Wyd. J. Santorski & Co.
10. Piekarska A.(1991) Przemoc w rodzinie. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania. Warszawa. Pracownia testów psychologicznych
11. Pospiszyl I. (1994) Przemoc w rodzinie. Warszawa. WSiP
12. Surzykiewicz J.(2000) Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjo - ekonomiczne. Warszawa CMPP-P